

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ I. DÖNEM (1920 – 1923) BOLU MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ

Dr. Yakup OFLAR¹

ÖZET

1876'da Kanuni Esasi'nin kabulüyle Osmanlı Devleti'nde ilk meclis açılmıştır. 93 Harbi sonrası ara verilen meclis 1908'de tekrar faaliyetlerine başlamıştır. Meclis-i Mebusan denilen bu meclise ülkenin her bölgesinden milletvekilleri seçilerek katılmışlardır. Bu durum 1920'de TBMM'nin açılmasıyla da devam etmiştir. TBMM'nin ilk dönem seçimleri 19 Mart 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın komutanlara ve valilere gönderdiği genelgeyle başlamıştır.

Bu çalışmada TBMM I. Dönem Bolu Milletvekilleri ve bu milletvekillerinin meclis faaliyetleri ele alınmıştır. Milletvekillerinin doğum yerleri, doğum ve ölüm tarihleri, eğitim ve medeni durumları gibi kişisel bilgileri de çalışma içerisine dâhil edilmiştir. Bu dönemde Bolu'dan sekiz milletvekili meclise girmiştir. Bunların altısı seçimler sonucu, ikisi de son dönem Osmanlı Meclis-i Mebusanı'ndan TBMM'ye katılmışlardır. Bu milletvekillerinin yalnız ikisi daha sonraki dönemlerde de Bolu milletvekilliği yapmıştır. I. Dönem Bolu Milletvekilleri meclis içerisinde birçok konuda görüş belirtmelerinin yanında tavrılar sunmuşlar ve kanun teklifleri yapmışlardır. Bu çalışmalarıyla da meclisin faaliyetlerine doğrudan katkı sağlamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Büyük Millet Meclisi, TBMM I. Dönemi, Bolu Milletvekilleri

¹ MEB, ORCID ID: 0000-0003-4014-3754, yakupoflar@gmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 20/10/2023–Kabul Tarihi/Accepted: 27/01/2024

BOLU DEPUTIES AND THEIR PARLIAMENTARY ACTIVITIES IN GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TÜRKİYE'S FIRST PERIOD (1920 – 1923)

Dr. Yakup OFLAR

ABSTRACT

With the approval of the Kanuni Esasi in 1876, the first parliament was opened in the Ottoman Empire. This assembly, which was suspended after the 93 War, resumed its activities in 1908. Deputies from all regions of the country were elected and participated in this assembly called "Meclis-i Mebusan". This situation has continued with the opening of the TGNA in 1920. The first term elections of the TGNA started with the circular letter sent by Mustafa Kemal Pasha to the commanders and governors on 19 March 1920.

In this study, the 1st Term Bolu Deputies of the TGNA and the parliamentary activities of these deputies are discussed. The personal information of the deputies such as their place of birth, birth and death dates, education and marital status were also included in the study. During this period, eight deputies from Bolu entered the parliament. Six of them as a result of the elections, and two of them from the late Ottoman Parliament participated the TGNA. Only two of these deputies served as Bolu deputies in the following terms. The I. Period Bolu Deputies, in addition to expressing their opinions on many issues in the parliament, also presented comments and made law proposals. With these works, they directly contributed to the activities of the assembly.

Anahtar Kelimeler: Grand National Assembly of Türkiye, 1st Period of TGNA, Bolu Deputies

1. GİRİŞ

1876 Kanun-i Esasi ile açılan Meclis-i Mebûsan özellikle 1877 (93 Harbi) Osmanlı – Rus Harbinin de oluşturduğu olumsuz şartlar sebebiyle Sultan II. Abdülhamid tarafından tatil edilmiş, bu meclis 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanı ile tekrar açılmıştır. II. Meşrutiyet olarak adlandırılan dönemde açılacak olan Meclis de 1878'de süresiz tatil edilen meclisin devamıdır. İlk Âyan Meclisi'nde görev alanlardan hayatta olanları II. Meşrutiyet Dönemi'nde açılan Meclis'te de yer alması bunun göstergelerindedir (Ofar, 1922, s. 22).

1908 – 1912 yılları arasında faaliyet gösteren meclisin ilk döneminde (17 Aralık 1908 – 18 Ocak 1912) Hacı Abdülvahap Efendi, Mehmet Habip Bey, Şerafettin Bey ve Mustafa Zeki Bey; Bolu milletvekilleri olarak görev yapmışlardır (Kaya M. , 2013, s. 41). V. Mehmed Reşad döneminde İttihat ve Terakkiciler ile Hürriyet ve İtilafçılar, 1912 seçimleri için Bolu'da teşkilat kurmaya başlamışlardır (Kaya D. S., 2019, s. 46).

Meclis-i Mebusan'ın ikinci dönemi 18 Nisan 1925 – 5 Ağustos 1912 tarihlerini içermektedir. Bu dönemde Yusuf Ziya (özenci) Bey, Rifat Kamil Bey, Mehmet Habip Bey (ikinci kez) ve Mustafa Zeki Bey (ikinci kez) Bolu milletvekilleri olarak meclise katılmışlardır.

Aynı meclisin üçüncü dönemi 24 Mayıs 1914–21 Aralık 1918 tarihleri arasındadır ve bu dönemde Bolu'dan Necati Bey ilk kez olmak üzere Rifat Kemal Bey, Yusuf Ziya Bey ve Mustafa Zeki Bey üçüncü kez mebus olmuşlardır (Güneş, 1998, s. 53, 65).

16 Mart 1920'de İstanbul fiilen işgal edilmiş ve işgal sırasında Millî Mücadeleyi destekleyenler tutuklanmış ve Malta'ya sürülmüşlerdir. Osmanlı Meclis-i Mebûsanı 18 Mart 1920 günü son toplantısını yaparak çalışmalarına ara vermiş ve Padişah ise 11 Nisan 1920'deki kararıyla meclisi kapatmıştır (Avcı, Son Osmanlı Meclis-i Mebusanından I. TBMM'ne (Kurucu Meclisin oluşumu ve özellikleri), 2022, s. 43 - 44). 12 Ocak 1920 de açılan, 18 Mart 1920 de toplantılarını erteleyerek dağılan ve 11 Nisan 1920 de Padişahın buyruğuyla kapatılan Son Osmanlı Meclis-i Mebûsanına seçildikleri tespit edilebilen (Goloğlu, 2010) Bolu mebusları Cevat Abbas Bey (Gürer), Tunalı Hilmi Bey, Mehmet Efendi (Nuhzade) ve Hafız Tayyar Efendi'dir.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgal edilmesinin (16 Mart 1920) akabinde 19 Mart 1920'de ordu komutanlarına ve valilere göndermiş olduğu bir genelgeyle; Ankara'da olağanüstü yetkili bir meclisin toplanacağını ve bu meclis için her sancaktan beş üyenin seçilmesini istemiştir. Bu genelgeyle Mustafa Kemal Paşa, ortaya çıkan sorunun yine halkın katılımı ile Ankara'da toplanacak Meclis-i Müessisan (Kurucu Meclis) aracılığıyla aşılması gerektiğini (Güneş, 2017, s. 111) belirtmiştir.

Mustafa Kemal'in gönderdiği genelge doğrultusunda Bolu'da yapılan seçimlerde kırka yakın adaydan Devrek Müfüsü Hacı Abdullah Sabri (Aytaç), Liva Basımevi Müdürü Abdülvehhâb, Merkez Tabibi Fuat (Umay), Mehmet Cevat Abbas (Gürer), Eşraftan İlyaszâde Mehmet Şükrü (Güleç), Meclis-i Umumi Liva Azasından Nuri (Aksu) ve Tunalı Hilmi Beyler çoğunluğun oyunu alarak (Ed. Birgören, 2009, s. 20) Bolu Mebusu olarak Büyük Millet Meclisi'ne girmişlerdir.

19 Mart 1920 genelgesiyle yapılan seçimler sonunda 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da açılan Meclisin birinci dönemi 23 Nisan 1920 ile 1923 seçimleri sonrası 11 Ağustos 1923'te meclisin yeniden açılması ile başlayan dönemi kapsamaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisine, süreç içerisinde katılımlar devam etmiş ve son Osmanlı Meclis-i Mebûsan seçimlerinden milletvekili olanlardan da Ankara'ya gelenler olmuştur (Avcı & Oflar, 2020, s. 193).

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada 23 Nisan 1920 tarihinde açılan Büyük Millet Meclisinin birinci döneminde (23 Nisan 1920 – 11 Ağustos 1923) seçilen Bolu milletvekilleri ve bunların meclis faaliyetlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda bahse konu milletvekillerinin doğdukları yerler, doğum ve ölüm tarihlerinin yanında eğitim durumları ve milletvekili oluncaya kadar yaptıkları çalışmalara değinilmiştir.

Meclis içerisindeki tavrileri, teklifleri, konuşmaları, komisyon görevleri gibi faaliyetleri aktarılan milletvekillerinin daha sonraki yasama süreçleri dâhil olup olmadıklarına da

değnilmiştir. Tüm bunların yanında bu milletvekilleri hakkında genel bilgilere sahip oldukları eserlere de değnilmiş ve meclis içerisindeki konuşmalarından kesitler sunulmuştur.

3. YÖNTEM

Araştırma Zabıt Ceridelerinin, TBMM internet açık erişim sisteminin, meclis faaliyetlerinin, ilgili kitaplar, makaleler ve tezlerin taranması sonucu oluşturulması bakımından tarama tekniği ile yapılmış bir çalışmadır.

4. BULGULAR

TBMM I. Döneminde Bolu Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri

Milletvekili	Doğum Yeri	Doğumu	Vefatı
Abdullah Sabri Aytaç.	Devrek	1870	1950
Cevat Abbas Gürer.	Niş (Sırbistan)	1887	1943
Fuat Umay	Kırkkilise (Kırklareli)	1885	1963
Hacı Abdülvahap Efendi	Bolu	1869	1920
Nuri Aksu	Filibe (Bulgaristan)	1857	1930
Mehmet Şükrü Gülez	Bolu	1869	1950
Tunalı Hilmi Bey	Eskicuma (Bulgaristan)	1871	1928
Yusuf İzzet Paşa (Met)	Yozgat	1876	1922

TBMM'nin ilk döneminde Millî Mücadele yıllarında meclise Bolu'dan 8 milletvekili katılmıştır. Bunlar Abdulah Sabri Aytaç, Cevat Abbas Güler, Fuat Umay, Hacı Abdülvahap Efendi, Nuri Aksu, Mehmet Şükrü Gülez, Tunalı Hilmi Bey ve Yusuf İzzet Paşa'dır. Yalnız Yusuf İzzet Paşa meclise katılmayan ve idam edilen Hacı Abdülvahap Efendi'nin yerine sonradan milletvekili olmuştur.

I. Dönem Bolu milletvekillerinden üçü bugün Türkiye sınırları dışarısında kalan Osmanlı topraklarında dünyaya gelmişlerdir. Bunlar; Cevat Abbas Gürer (Niş, Sırbistan), Nuri Aksu (Filibe, Bulgaristan) ve Tunalı Hilmi Bey (Eskicuma, Bulgaristan)'dır. 1908'den sonra Kastamonu vilayetinden ayrılarak müstakil bir sancak olan Bolu; Ereğli, Bartın, Devrek, Düzce, Zonguldak, Gerede, Göynük ve Mudurnu kazalarından oluştuğu bilinmektedir. Bu sekiz milletvekilinin yalnız üçünün Bolu doğumlu olduğu görülmektedir. Bolu doğumlu milletvekilleri; Abdullah Sabri Aytaç, Hacı Abdülvahap Efendi ve Mehmet Şükrü Gülez'dir.

4.1. Abdullah Sabri Aytaç

Abdullah Sabri Efendi (Aykaç) 1870 yılında Zonguldak'ın Devrek ilçesinde doğmuştur. İlk ve orta tahsilini Devrek İptidai Mektebi ve Rüştüyesinde bitirdikten sonra Medresede eğitim görerek 1896'da Müderris İcazetnamesi almıştır. 1911'de Devrek Müftülüğüne seçildi ve bu

vazifedeiken TBMM'nin birinci dönemi için yapılan seçiminde Bolu milletvekili olarak Ankara'ya gelmiş 23 Nisan 1920'de meclisin açılışında bulunmuştur (Çoker, 1995, s. 185).

Abdullah Sabri Aykaç'ın TBMM'nin birinci döneminde 3 takriiri (önergisi), 2 teklifi ve İdarei Vilâyat Kanunu ile Tedrisatı İptidaiye Kararnamesinin tadili münasebetiyle bir konuşması vardır. Akaç bu konuşmasında;

“Beyefendi. Tedrisatı iptidaiye Nizamnamesi mamulünbih midir (yapılmış mıdır)? Tabûdir ki, namamulinbihtir. İkrar buyuruyorsunuz. Şimdiye kadar ekseri yerde minhayselmecmu' bir yere getirdiğimiz halde yüzde otuz beş nispetinde tahsilat yapabildiniz. Şu hale nazaran bendeniz demek işitiyorum ki, eskisi gibi taşıma su ile değirmen çevirmiyelim ve buyuruyorsunuz ki, köylünün üzerinden bu yükü kaldıralım diye bu kanunu yaptık. Hâlbuki bu kanunla biz diyoruz ki, ahalinin üzerine yüklettiğimiz bu yükü, tüccarların üzerine, zenginlerin üzerine, emlâk ve akaar sahiplerinin vergilerinin üzerine yüzde bir, iki, üç, dört, beş olmak üzere yükletelim. Taşıma su ile değirmen döndürmiyelim. (TBMM Z.C., 1961, s. 404)” diyerek görüşlerini dile getirmiştir.

Şer'iyeye ve Evkaf ve İrşad komisyonlarında görev almış ve milletvekilliği sona erip memleketine dönünce her hangi bir işle meşgul olmamıştır. 8 Ocak 1950'de Devrek'te ölmüştür. Aykaç evlidir ve dokuz çocuk babasıdır. Arapça bildiği hâl tercümesinde yazılıdır.

Abdullah Sabri Efendi, Zonguldak ve çevresinde Kuvva-yi Milliye adına ilk Hukuk Cemiyetini kurma başarısını gösteren bir ekibin mensubu olup, “Ankara Fetvâsi”² olarak bilinen fetvanın altını imzalayan 152 âlimden birisi ve Milli Mücadelede birliği sağlama hususunda çok mühim bir adımın atılmasına sebep olmuştur (Karakök, 2013, s. 158).

4.2. Cevat Abbas Gürer

Mehmet Cevat Abbas Bey (Gürer) 1887 bugün Sırbistan sınırları içerisinde yer alan Niş'te doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Üsküp İptidai Mektebi ve Askerî Rüştiyesinde tamamladı. Sonrasında Manastır Askerî İdadisinden mezun olarak 13 Aralık 1905'te Harbiye Mektebine girmiş ve buradan 1 Eylül 1908 tarihinde piyade teğmen rütbesiyle mektebi bitirmiştir. Çeşitli askerlik görevlerinde bulunmuş, 1916'da yüzbaşı olduktan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın yaverliğine tayin edilmiştir. 8 Ocak 1920'de Meclis-i Mebûsan için yapılan seçimde Bolu milletvekili olarak Meclise katıldı. Meclis-i Mebûsan'ın feshedilmesi üzerine Ankara'ya gelerek 5 Temmuz 1920 tarihinde TBMM'ye Bolu Milletvekili sıfatıyla takdim edilmiştir (Çoker, 1995, s. 191 - 192).

Cevat Abbas Bey'in (Gürer) TBMM'nin birinci döneminde 1 takriiri ve 1 teklifi vardır. Takriiri, İstanbul Avans Kanununun bir an önce intacedilmesine (sonuçlandırılmasına) dair olup, teklifi arkadaşlarıyla birlikte verdiği “Ordu mensubini maaşatının tezyidine dair”dir.

² Ankara Fetvası, Ankara veya Anadolu Fetvası da denilen fetva, Ankara'da 20 kişilik uzman ekip tarafından hazırlanıp 16 Nisan 1920'de Heyet-i Temsiliye Başkanlığı'nca Anadolu'ya gönderilmiştir (Oral, 2021, s. 283). Özetle Anadolu'daki Millî Mücadele hareketinin meşru ve Padişah ve Halife'nin esaret altında olduğu için yayınlattıkları (11 Nisan 192) fetvanın hükümsüz olduğunu dile getirmektedir.

Sofya'da Ankara Hükümetinin temsilcisi olarak 1921 yılı sonuna kadar görev yapan Cevat Abbas Bey, Mecliste bu dönemde Millî Savunma ve Dışişleri komisyonlarında çalışmıştır. TBMM'nin II, III, IV ve V. dönemlerinde de Bolu milletvekilliği yapmış ve 4 Temmuz 1943'te Yalova'da ölmüştür. Evli olup altı çocuk babası idi. Kırmızı – yeşil şeritli İstiklal Madalyası sahibidir.

"Ebedi Şef Kurtarıcı Atatürk'ün Zengin Tarihinden Birkaç Yaprak" adlı 1939'da yayımlanmış bir eseri vardır. Cevat Abbas Gürer 1941 yılında Yeni Sabah gazetesinde anılarını yayınlamaya başlamış, anılarında ismi geçen Ali İhsan Sabis³ ile ve Ali İhsan Sabis'in Halit Akmansü⁴ ile yaptığı polemiklerin devleti yönetenlerce hoş karşılanmaması sebebiyle basın uyarılmış ve artık tarafların anıları yayımlanmamıştır (As, 2023).

4.3. Fuat Umay

Fuat Bey (Umay) Dr. 1885 yılında Kırkkilise'de⁵ doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Kırklareli ve Gümölcine İptidai Mektebi ve Rüştüyesinde tamamlamış, İstanbul Tıbbiye-i Mülkiye Mektebine girmiştir. Buradan 1911 yılında tıp doktoru olarak mezun olmuştur. Çeşitli yerlerde doktorluk yaptıktan sonra Damat Ferit Hükümeti tarafından sürgün edilerek Bolu Merkez Hükümet Tabipliğine nakledildi. TBMM'nin birinci dönemi için yapılan seçimlerde Bolu'dan milletvekili olmuştur (Çoker, 1995, s. 188 - 190).

Dr. Fuat Bey'in TBMM I. Döneminde çeşitli konularda 2'si kapalı oturumlarda olmak üzere 32 kez söz almasının yanında Cepheden avdet etmesi (ayrılması) sebebiyle 17 Kânunusani 1337⁶ tarihli bir beyanatı, tahriri sualler ve bunlara verilen bir cevabı, 5 takriri ve 7 teklifi vardır. Kanun teklifleri arkadaşlarıyla birlikte verilmiş olup bu teklifler; Frenginin men'i ve tahdidi sirayetine, Bolu Divanı Harbince hapis ve nefye mahkûm edilmiş mücrimini siyasiye ile umum maznuninin, kaatiller müstesna olmak şartıyla aflarına, Akçasu ve Karasu nahiyelerinin kaza haline ifrağına, Alpagot namıyla bir kaza teşkili hakkına, Himaye-i etfal Cemiyetinden posta ve telgraf ücreti alınmamasına, Ankara-Ereğli tarıkının türkü umumiye meyanına ithali hakkına, Himayietfal Cemiyetinden posta ve telgraf ücreti alınmamasına dairdir.

Mecliste Sağlık Sosyal Yardım ve Dışişleri komisyonlarında çalışmıştır.. II, II, IV, V, VI ve VII. dönemlerde 1950 yılına kadar memleketi olan Kırklareli'nden milletvekili seçilmiştir. 1 Temmuz 1963'de İstanbul'da ölmüştür. Fuat Umay evlidir ve dört çocuk babasıdır. Meclisteki ve cephedeki hizmetlerinden dolayı Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmiştir.

³ 1881 – 1957. Asker ve siyasetçi. I. Dünya Savaşı'nda Kafkasya ve Irak Cephesi'nin, Kurtuluş Savaşı'nda Batı Cephesi'nin komutanlarından, TBMM IX. Dönem Afyonkarahisar Milletvekili.

⁴ 1884 – 1953. Asker ve siyasetçi. I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nin, Kurtuluş Savaşı'nda Batı Cephesi'nin komutanlarından, TBMM II. Dönem Kastamonu Milletvekili

⁵ 1924 yılında, TBMM'nin II. Döneminde Kırkkilise Milletvekili olan Dr. Fuat Bey (Umay) şehrin adının "Kırklareli" olarak değiştirilmesine yönelik bir teklifte bulunmuş, isim değişikliği teklifi 20 Aralık 1924'te TBMM'de kabul edilmiştir. İlgili kanun 14 Ocak 1925'te Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Cumhuriyet devrinin ilk değiştirilen yer ismi Kırklareli'dir. Sonraki yıllarda' da bir çok yer adı değişikliğine gidilecektir (Akın, 1997, s. 10 - 11).

⁶ 17 Ocak 1921

Umay'ın Amerika Gezisi izlenimlerini anlattığı "Amerika'daki Türkler ve Gördüklerim" (1927) ve "Seçmenlerimle Başbaşa" (1950) adlı bir eserleri de yayımlamıştır.

4.4. Hacı Abdülvahap Efendi

Hacı Abdülvahap (Abdülvehap) Efendi 1869 yılında Bolu'da dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Bolu Rüştîye ve Medresesinde tamamlamıştır. Osmanlı Meclis-i Mebûsanının II. Meşrutiyetteki I. Dönemine 21 Ekim 1908'de Bolu'dan Milletvekili seçilmiştir. Bolu yöresinde TBMM I. Dönemi için 4 Nisan 1920'de milletvekili seçildi ise de, bu seçimi reddederek Meclise katılmamıştır. Bolu ayaklanmasında ayaklanmacıların kurduğu "Hilafet Kurulu" içerisinde bulunması sebebiyle arkadaşlarıyla (5) birlikte 29 Mayıs 1920 tarihinde infazı gerçekleştirilmiştir. Durum 21 Haziran 1920'de Meclis Genel Kuruluna bildirilmiş ve yerine 2 Temmuz 1920'de Yusuf İzzet Paşa milletvekili seçilmiştir (Çoker, 1995, s. 186 - 187). Evli olmakla birlikte 6 çocuk babasıdır. Kısa hâl tercümesinde Arapça bildiği yazılmaktadır.

Birgören (2009, s. 22), Mehmet Zekai'nin "Hâtîrât-ı Hayâtîyeden Mevkûfiyet Zamanları" adlı eserinde Abdülvehap Efendi için "*Zâhiren öğrendiğime göre Hacı Abdülvahap Efendi mebûs olamadığı için Mutasarrıfa küsmüş, her hususta muhalefete atılmıştı. Mutassarrıfın Kuvâ-yı Milliyeye temâyülü arttıkça Hacı Abdülvahap Bey muhalefeti de şiddetini artmıştı. Bu muhalefet en ziyade kendini Ankara'ya gidecek heyet-i mebûsâna da gösterdi...*" yazdıklarını aktarmaktadır.

4.5. Nuri Efendi (Aksu)

1857'de bugün Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan Filibe'de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Filibe'de yapmış, Maliye Nezaretine girerek 1890 senesine kadar İstanbul teşkilatında memuriyet ve sonrasında Bartın ve Mudurnu'da Mal Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Düzce'de Mal Müdürlüğü görevindeyken memuriyetten çekilerek Belediye Başkanlığına seçilmiştir. Bu görevi 1920 yılına kadar sürdürmüştür. I. Dünya Savaşı'nın sonunda yörede Müdafaa Hukuk Cemiyetinin Şubesini kurmuş ve Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile Gerede Kaymakam Vekilliğine atanmıştır. TBMM'nin I. Dönemine Bolu'dan milletvekili seçilmiş ve 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulunmuştur (Çoker, 1995, s. 195 - 196).

Nuri Efendi TBMM'nin I. döneminde 2 takriiri, 2 teklifi, Düzce seylabına (seline) dair bir suali vardır ve farklı konularda 4 kez söz almıştır. Nuri Efendi Düzce seylabıyla ilgili Dahiliye Vekâleti Celilesine "*Düzce'de son günlerde yağın şiddetli yağmurlardan tuğyan eden Milân nehrinin etrafında yaptığı hasarat yüzünden müteessir olanlar hakkında ne gibi muavenet ve müzaherete ihtiyacolduğu anlaşılırmıdır. Ve bu lüzum ve ihtiyaca ve merkezce ne dereceye kadar muavenet mümkündür?*" (TBMM Z.C., 1959, s. 164) diye sormuştur.

Kanun teklifleri Men'i müskirat (İçki yasağı) ve Umum maaşat tahsisatı fevkalâdelerinden yüzde yirmi kat'ı hakkındadır.

Mecliste İçişleri, Tapu – Kadastro, Bayındırlık ve İktisat komisyonlarında çalışıp I. toplantı yılında Dilekçe Komisyonunun Sözcülüğünü yapan Nuri Efendi 30 Eylül 1930'da ölmüştür. Evlidir ve beş çocuk babasıdır. Aksu soyadını sonradan ailesi almıştır.

4.6. Mehmet Şükrü Gülez

1869 yılında Bolu'da dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Bolu Rüştîyesinde yaptıktan sonra 1 Mayıs 1883'te Bolu Bidayet Mahkemesi Kalemine memuriyete başlamıştır. 1885 – 1903 arasında mahkemelerde çeşitli görevler yaptıktan sonra açığa alınması sebebiyle Davavekilliği yapmaya başlamıştır. 1909'da döndüğü Bidayet Mahkemesinden 1914'te ticaretle meşgul olması hasebiyle yaptığı devamsızlıklardan tekrar açığa alınmıştır. İttihad ve Terakki Cemiyetine dâhil olarak çeşitli görevlerde bulunmuştur. Sivas Kongresinin akabinde Millî Mücadeleye katılmış ve Müdafaayı Hukuk Cemiyetinde görev almıştır. TBMM'nin birinci dönemi için yapılan seçimlerde Bolu milletvekili olarak 23 Nisan 1920 tarihinde Meclisin açılışında hazır bulunmuştur (Çoker, 1995, s. 193 - 194).

Mehmet Şükrü Gülez TBMM'nin I. Döneminde mecliste 2 takdir ve 8 kanun teklifi vermiştir. Bunların yanında çeşitli konularda 4'ü kapalı oturumlarda olmak üzere 38 kez söz almıştır. Kanun teklifleri; İdarei Umumiyei Vilâyat Kanununun 67. maddesinin son fıkrasıyla 68. maddesinde gösterilen mukarraratın Memurin Muhakemat Encümeni tarafından rüyet edilmesine, Baltalık Kanununun birinci ve beşinci maddelerinin tadiline, Avans Kanununa Bazı hükümler ilâvesine, Vilâyatı müstahlasaya gönderilecek İstiklâl mahkemeleri için kanuna bir madde ilâvesine, Jandarmanın tezyidi muhassasatı hakkındaki Kanuna bir madde ilâvesine dair ve Arazi Kanununun 20. maddesine müzeyyel kanun teklifi, Mirî ormanlarından köylülerin ruhsatname ile çıkaracakları kereste, Tekâlifî milliye suretiyle alınan eşya bedelinin sureti tediyesi haklarındadır.

Mecliste Adalet, Bütçe, Malî Kanunlar, Tapu - Kadastro ve İktisat komisyonları ile Memurin Muhakemat Tetkik Kurulunda çalışmıştır. Üçüncü toplantı yılında Malî Kanunlar Komisyonu ve Memur ve Emeklilerin durumunu incelemek amacıyla oluşturulan özel komisyonun kâtipliğini yapmıştır. II, III, IV ve V. dönemlerde de Bolu'dan milletvekili seçilmiş ve meclis faaliyetlerini 1939 yılına kadar devam ettirmiştir. 23 Temmuz 1950 tarihinde ölen Gülez evlidir ve altı çocuk babasıdır. Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklâl Madalyası sahibidir.

Mecliste Bolu'yla ilgili faaliyetlerinin yanında çeşitli konularla ilgili çalışmalarda da yer almıştır. Kanun teklifleri ve soru önermeleri hazırlayarak meclise sunmuş olan Gülez, IV. Dönem Bolu Mebusluğu sırasından 17 Temmuz 1934'te Bolu'ya gelen Mustafa Kemal Paşa'yı ağırlayan önemli kişiler içerisinde etkin olarak yer almış ve Mustafa Kemal Paşa tarafından aldığı iltifatla onurlandırılmıştır (Üstünel, 2010, s. 73).

4.7. Tunah Hilmi

1871 yılında bugün Bulgaristan sınırları içindeki Eski Cuma şehrinde doğmuştur. İlkokula Eski Cuma'da başlamış ve 1877 Osmanlı – Rus Harbi sebebiyle ailesi İstanbul'a göç etti sebebiyle ilkokulu Üsküdar İptidai Mektebinde tamamlamıştır. Orta öğrenimini Adana, Kastamonu Mülki, İstanbul – Fatih Askerî Rüştîyesinde tamamlamıştır. 1885 yılında Askerî Tıbbiye İdadisine girmiştir. Askerî Tıbbiye Mektebinde, daha sonraları İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşen "Gizli Mektepliler" derneğini kurmuştur., 1895'te Avrupa'ya kaçarak (Kuran, 2000, s. 47) İsviçre'nin Cenevre şehrine yerleşmiştir. Cenevre Üniversitesinin Hukuk ve Pedagoji Bölümlerine devam

etmiş ve buranın pedagoji şubesinden diploma almıştır. 1900'de kısa bir süre Madrid Elçiliğinin Türkçe Başkâtipliğini yapmıştır. Ağustos 1909'da yurda dönmüş ve 1 Eylül 1909'da Karadeniz Ereğlisi Kaymakamlığına getirilmiştir. 1911-1913 arası Bayburt ve Ordu Kaymakamı, 1913'te Mülkiyet Müfettişi olarak Musul'da görev yapmıştır. Temmuz 1914'te Beykoz, Eylül 1915'te Gemlik Kaymakamı olarak atanmıştır (Çoker, 1995, s. 197 - 199).

İstanbul Meclis-i Mebûsanı'nın son dönem seçimlerinde Bolu Milletvekili olmuş ve Meclisin feshinden sonra Heyet-i Temsiliye'nin talimatıyla⁷ Ankara'ya gelmiş ve 27 Nisan 1920 tarihinde TBMM'ne katılmıştır.

Tunalı Hilmi Bey'in TBMM'nin I. Döneminde 1 beyanat ve nutku, 1 istizah takriri (gensoru), şifahi suallere verilen 5 cevabı, tahriri suallere verilen 14 cevabı vardır. Kürsüde çeşitli konularda 39'u kapalı celselerden olmak üzere 295 kez söz alan Tunalı Hilmi Bey'in 27 takriri ve 18 kanun teklifi bulunmaktadır. Kanun teklifler; Zonguldak'ta askerlik muafiyeti, Artar vergi (2), Neşriyat mücrimiyeti, Zonguldak'ta açılacak hastaneler, Köy İdaresi, Ereğli Kömür Havzasının imarı, Ereğli Kömür Havzası tecil kanunlarına muhalif hareket cezası, İmar ve İskân Vekâleti ihdası, Elkap⁸, İmar Vekâleti teşkili hakkına ve Düzce'de bir liva teşkiline, Ereğli kömür madenlerine Beytülmal ve Evkafça vaziyed edilmesine, Teşkilâtı Esasiyenin adli, mali ve sair kısımlarının ihzarı için komisyonlar teşkiline, Koçhisar'da inşa edilecek olan Hükümet konağı için lâzımgelen kerestenin Orman Rüsümünden muafiyetine, Ereğli Kömür Havzasındaki ameleğe ait işlerin mehakimce diğer işlere takdimine, Elkap ve kelimatı tazimiyenin ilgasına, Bir Tanzim Encümeni kurulmasına dairdir. Hitaplarda ve resmi yazışmalarda lâkap ve aşırı saygı ifadelerinin kaldırılmasına dair olan yasa teklifleri özellikle önem arz etmektedir.

Mecliste İrşad; Milli Eğitim, İktisat, Sağlık – Sosyal Yardım ve Tasarı komisyonlarında görev yapmıştır. Kanunlara numara verilmesi ve Millî Marşın TBMM'ce seçilmesi, verdiği önergelerle kabul edilmiştir. Kanunlara numara konulmasıyla ilgili teklifini 14.12.1336⁹ tarihinde;

“Efendim, bir kanun. ararken fihristte uzun uzadıya zannımca aranılması icabeder. Hele bir de fihrist olmazsa o kanunun nerede, hangi ciltte bulunduğu büsbütün müşevveş bir hal kesbederek bulunamaz gibi bir netice elde edilir. Bunun için bir usul vardır. Eğer o kanuna bir numara vazedilirse meselâ İstiklâl mahkemeleri kanunu numarası on üç, buna bir zeyil yapılır. Yetmiş iki numara ile on üç numaralı kanuna zeyildir denildi mi çarçabuk o on üç numara bulunur. Aslına müracaat olunur.” (TBMM Z. C., 1943, s. 358) diyerek vermiştir.

⁷ Heyet- Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa'nın açılacak olan meclisin Ankara'da toplanabilmesi için 19 Mart 1920 tarihli beyannamesidir (Keskin, 2020).

⁸ Lakab, Bir kimseye esas adından başka olarak sonradan takılan ikinci ad; şeref pâyesi; halife ve sultanların hâkimiyet işareti (TDV İslam Ansiklopedisi, 2023) demektir. Lakab kelimesi Arapça kökenli olup “elkab” bu kelimenin çoğuludur.

⁹ 14 Aralık 1920

İkinci ve üçüncü dönemlerde Zonguldak'tan milletvekili seçilmiştir. Üçüncü. Dönemin I. toplantı yılı tatilinde 26 Temmuz 1928 tarihinde ölmüştür. Evlidir ve iki çocuk babasıdır. Tunalı Hilmi Bey'in Makedonya: Mazisi, Hali, İstikbâli (1898), Peşte'den Reşit Efendi ile (1899), Rezalet Portekiz'de (1900), Rezalet Yine İspanya'da (1900), Kongre - Cevapları, Cevabımız (1901), Kongre Nedir, Nasıl Olmalıdır? (1901), Avrupa'da Tahsil (1903), Osmanlı'da Ahali Hekimliği (1906) ve Memiş Çavuş Büyük Millet Meclisinde (1923) adlı eserleri mevcuttur. Kırmızı yeşil şeritli İstiklal Madalyası sahibidir.

4.8. Yusuf İzzet Paşa (Met)

1876 yılında Yozgat'ta doğmuştur. Küçük yaşta yetim kalması itibarıyla ilk ve orta öğrenimini Darüşşafaka'da tamamlamasının ardından 29 Nisan 1894'te Harbiye Mektebine girmiştir. 18 Ağustos 1896'da Süvari Teğmen rütbesiyle mezun olmuş ve Erkân-ı Harbiye Mektebine girmiş buradan da 18 Ağustos 1896'da Süvari Teğmen rütbesi ile mezun olmuş ve Erkân-ı Harbiye sınıfına ayrılmıştır. Birçok askeri görev ve başarıdan sonra 8 Ağustos 1918'de Kuzey Kafkas Hükümeti nezdinde Askeri Temsilci olarak görev yapması uygun görülmüştür. Yusuf İzzet Paşa, Heyet-i Temsiliye ile İstanbul hükümetleri arasında bir denge unsuru olmaya çalışmıştır. Bolu milletvekilliğine seçilen Abdülvahap Efendi'nin Meclise katılmadan idam edilmesinden sonra 2 Temmuz 1920 tarihinde milletvekilliğine seçilmiştir. 10 Temmuz 1920'de Meclise Bolu milletvekili olarak katılmıştır (Çoker, 1995, s. 200 - 202).

Yusuf İzzet Paşa'nın TBMM I. Döneminde çeşitli konularda 6 kapalı oturumlarda olmak üzere 15 kez söz almış ve 1 nutuk ve beyanatta bulunmuştur. Bunların yanında 5 tavriri ve 2 kanun teklifi vardır. Kanun teklifleri arkadaşlarıyla birlikte verilmiş olup; Büyük Millet Meclisinin salâhiyetine dair teklifi kanunisi ve Seyyar Jandarma Teşkilâtının lağvı hakkındadır. Yusuf İzzet Paşa'nın ret olunmasına rağmen "Kıyafeti milliyenin tespiti hakkında" verdiği tavriri kayda değerdir. Bu tavririni;

"Bazı milletler vardır ki kıyafeti milliyeyi hazıriyesiyle kıyafeti askeriye ve seferiyeyi yekdiğerinin aynıdır. Osmanlıların kıyafeti kadimesi, Kafkasyalılar ile Kazakların kıyafeti hazıraları bu bapta birer misaldirler. Bu kıyafet birliğinin memleketimizde tekrar ihyasını bir çok nıkatı nazardan kabil ve daha doğrusu elzem görüyorum. Bazı anasırın kıyafeti hususiyesi, iklimlerin tehaliüfi de nazarı dikkate alınmak üzere, bu husus gelecek sene içinde ordumuzda tatbik edilmek ve ahalimiz arasında da tamimine teşebbüs edilmiş olmak üzere şimdiden Müdafaa-i Milliye, Dahiliye ve İktisat vekâletleri murahhaslarıyla ahali mümessillerinden mürekkep bir hususi komisyonca teemmül ve bir kararı katiyeraptımteklif eylerim." (TBMM Z.C., 1981, s. 381) diyerek Meclis başkanlığına sunmuştur.

Bu tavriri Yusuf İzzet Paşa örneklerini de verdiği gibi milletin askeriyesiyle benzer kıyafetleri giymesini bunun için komisyon oluşturulmasını istemiştir.

7 Ekim 1921'de Milli Savunma Komisyonuna seçilmiş, 21 Aralık'ta Komisyon Başkanı olmuş ve bu görevi ölümüne kadar sürdürmüştür. 14-15 Nisan 1922 tarihinde Ankara'da ölmüştür. Erşan (2009, s. 40) Yusuf İzzet Paşa için, bir asker - milletvekili olarak büyük bir iştiyak ve samimiyetle görev yaptığı Türk ordusunun zaferini görememek gibi bir talihsizliğe uğramış, Yeni Türkiye'nin kuruluş ve yapılanma sürecinde kendisinden fazlasıyla yararlanılabilecek olan, bu büyük asker ve devlet adamının ömrü yetmemiştir, demektedir. Evli olamla birlikte çocuğu olmamıştır. Almanca, Fransızca ve Rusça bildiği resmi hal tercümesinde yazılıdır. Ailesi "Met" soyadını almıştır (Çoker, 1995, s. 200 - 202).

5. SONUÇ

I. Dünya Savaşı sonrasında Ankara'da zor şartlar altında kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yapılan seçimlerde başarı göstermiş olan Abdullah Sabri Aytaç, Cevat Abbas Güler, Fuat Umay, Hacı Abdülvahap Efendi, Nuri Aksu, Mehmet Şükrü Gülez, Tunalı Hilmi Bey ve Yusuf İzzet Paşa Bolu'dan milletvekili olarak girmişlerdir. Bunlardan Yusuf İzzet Paşa (Met) seçildiği halde Ankara'ya gelmeyen ve Düzce'de idam edilen Hacı Abdülvahap Efendi'nin yerine milletvekili olmuştur.

Cevat Abbas Bey (Güler) ve Tunalı Hilmi Bey son Osmanlı Meclis-i Mebûsanına mebus olarak seçilmiş ve Ankara'ya bu meclise seçilenlerin de davet edilmesi üzerine TBMM I. Dönemine katılmışlardır.

I. Dönem meclise giren Bolu Milletvekillerinden yalnızca Cevat Abbas Güler ve Mehmet Şükrü Gülez sonraki dönemlerde de Bolu'dan milletvekili seçilerek TBMM'ye girmişlerdir. Hem Cevat Abbas Güler hem de Mehmet Şükrü Gülez I. Dönemin yanında II, III, IV ve V. Dönemlerde de Bolu milletvekili olarak meclis çalışmalarına katılmışlardır.

Hacı Abdülvahap Efendi ve Yusuf İzzet Paşa dönem içerisinde ölmüş olmalarından, Abdullah Sabri Aytaç dolayı ve Nuri Aksu ise kendi istekleriyle tekrar milletvekili olmamışlardır. Fuat Umay 1950'ye kadar II – VII. Dönemler arasında memleketi olan Kırıkkale'den ve Tunalı Hilmi Bey de 1928'den ölümüne kadar II ve III. Dönemlerde Zonguldak'tan milletvekili olarak meclise girmişlerdir.

TBMM I. Dönem Bolu milletvekillerinden yalnızca Dr. Fuat Bey'in (Umay) ve Tunalı Hilmi Bey'in Bolu'yu doğrudan ilgilendiren konularla ilgili kanun teklifleri vardır. Bu teklifler; Bolu Divanı Harbince hapis ve nefye mahkûm edilmiş mücrimini siyasiye ile umum maznuninin, kaatiller müstesna olmak şartıyla aklarına dair, Akçasu ve Karasu nahiyelerinin kaza haline ifrağına dair, Rûfekası Alpagot namıyla bir kaza teşkili hakkında, Ankara-Ereğli tarikının türkû umumiye meyanına ithali hakkında (Fuat Umay) ve Tunalı Hilmi Bey'in Düzce'de bir liva teşkiline dair kanun teklifleridir.

Bolu milletvekilleri I. Dönemde toplamda 51'i kapalı oturumlarda olmak üzere 385 kez kürsüde söz almıştır. Aynı dönemde 45 tahrir ve 40 kanun teklifi vermişlerdir. Bunların yanında yine toplamda 3 beyanat ve nutukları, 1 istizah tahrirleri, 5 şifahi sualler ve bunlara verilen cevapları ve 16 tahriri sualler ve bunlara verilen cevapları bulunmaktadır.

I. Dönemde Bolu milletvekilleri Bolu'nun yerel sorunlarından çok ülke genelini ilgilendiren konuları meclise taşımışlardır. I. Dönem Bolu milletvekillerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tahrirleri, kanun teklifleri, kürsü konuşmaları, meclis komisyonlarındaki çalışmalarını göz önüne alındığında meclis dikkate değer görevler yaptıkları görülebilir.

KAYNAKÇA

- Akın, V. (1997). Kırklareli Adının Tarihçesi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9-11.
- As, E. (2023). Musul'un Kaybına ve Büyük Taarruz Öncesine Yönelik Basın Yoluyla Yapılan Bir Tartışma: Cevat Abbas Gürer – Ali İhsan Sabis ve Ali İhsan Sabis – Halit Akmansü Polemikleri. Tarih ve Günce, 143 - 178.
- Avcı, C. (2022). Son Osmanlı Meclis-i Mebusanından I. TBMM'ne (Kurucu Meclisin oluşumu ve özellikleri). Türkiye Günlüğü, 37 - 51.
- Avcı, C., & Ofar, Y. (2020). Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ından Türkiye Büyük Millet Meclisine Katılan Milletvekilleri. Yeni Türkiye(111), 192 - 199.
- Çoker, F. (1995). Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 - 1923 (Cilt 3). Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- Ed. Birgören, H. (2009). Mehmet Zeka'nın Kaleminden İsyân Günlerinde Bolu. Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi.
- Erşan, M. (2009). I. Dönem Bolu Milletvekili Mirliva Yusuf İzzet Paşa. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Journal of Social Sciences, 27 - 40.
- Goloğlu, M. (2010). Üçüncü Meşrutiyet Birinci Büyük Millet Meclisi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Güneş, İ. (1998). Türk Parlamento Tarihi I. ve II. Meşrutiyet. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- Güneş, İ. (2017). Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919- 1935). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karakök, T. (2013). Zonguldak'ta Milli Mücadele Destekçisi Bir Müftü: Devrek Müftüsü Hacı Abdullah Sabri (Aytaç) Efendi. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 145 - 162.
- Kaya, D. S. (2019). XIX. Yüzyılda Bolu Şehrini Tarihi Coğrafyası. İstanbul: Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, M. (2013). II. Meşrutiyette'ten Çok Partili Hayat Geçişte Bolu'nun İdari ve Sosyal Durumu (1908 - 1950). Konya: Bolu İl Özel İdaresi Yayınları.
- Keskin, A. (2020). Ankara'da Yeni Bir Meclis Açılması ve Mebusların Seçimine İlişkin Belge. Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, 185 - 189.
- Kuran, A. B. (2000). İnkılap Tarihimiz ve Jön Türklerle. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ofar, Y. (1922). Atatürk Dönemi Öğretmen Milletvekilleri. Bolu: Doktora Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

- Oral, O. (2021). Millî Mücadele'de Çıkarılan Ankara Fetvası'nın Psiko Sosyal Dinî Temelleri. Murat (Ed.) Millî Mücadele'nin 100.Yılı Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçışı ve Kongreler Uluslararası Sempozyumu, 279 - 304.
- TBMM Genel Sekreterliği. (2010). TBMM Albümü 1920 - 2010 1. Cilt: 1920 - 2950. TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.
- TBMM Z. C. (1943). TBMM Zabıt Ceridesi Cilt: 6, Devre: I, İçtima: 1. Ankara: T.B.M.M. Matbaası.
- TBMM Z.C. (1959). TBMM Zabıt Ceridesi Cilt: 22, Devre: I, İçtima Senesi: 3. Ankara: T.B.M.M. Matbaası.
- TBMM Z.C. (1961). TBMM Zabıt Ceridesi Cilt: 28, Devre: I, İçtima Senesi: 4. Ankara: T.B.M.M. Matbaası.
- TBMM Z.C. (1981). TBMM Zabıt Ceridesi Cilt: 5, Devre: I, İçtima Senesi: 1. Ankara: T.B.M.M. Basımevi.
- TDV İslam Ansiklopedisi. (2023, 05 15). Lakab. TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/lakab> adresinden alınmıştır
- Üstünel, S. (2010). Bolu Mebusu Mehmet Şükrü Gülez. Bolu: Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.